

Лидија Делић*

ORCID 0000-0001-6326-3340

Институт за књижевност и уметност

Београд

ГОВОР О БУДУЋНОСТИ – ИЗМЕЂУ МАШТЕ, НАУКЕ И МАНИПУЛАЦИЈЕ: ПОСТХУМАНИСТИЧКА ПРЕДВИЂАЊА

*It's the end of the world as we know it
And I feel fine.*

R.E.M.

Апстракт: У раду се анализира профетички дискурс у ширем (етимолошком) смислу – као говор о будућности (*ѝро-рећи* – 'рећи пре него што'), при чему је фокус на савременој медијској презентацији догађаја који очекују човечанство у ближој или даљој перспективи. Указано је на виталност апокалиптичног и утопијског наративног модела, али и на модификације које је донело ново технолошко и медијско окружење. Показује се да се уз „класичне“ видове катастрофа (тектонски поремећаји, удар комета, глад, пандемије и сл.) јављају нови облици претњи (надмоћ и агресија машина, нестанак човека као врсте), који истовремено фигурирају и као нови вид утопије. Превођење можданих активности у датотеке неподложне старењу (енг. *back up*), неспутане брзином путовања материје (интергалактичка измештања) и глобално повезане са органском и неорганском материјом (енг. *mind cloning*, *interbrain net*) сагледавани су као могућност трансцендирања смртности и особени тип досезања вечног савршенства, у чему се препознаје аналогија с

* lidija.boskovic@gmail.com

религијским платформама, с новозаветним концептом Небеског Јерусалима поглавито.

Кључне речи: време, будућност, прорицање, профетички дискурс, страх, смрт, вечност, апокалипса, трансхуманизам/ постхуманизам

Доста кохерентна група лексема деривираних из префикса *йро-* (у значењу 'унапред', 'пре' / 'пре него што') и корена *реку* ('рећи') – *йророк*, *йрорећи*, *йрорицање*, *йророшйво* – концептуално је заснована на представи да је будућност фиксирана и да се о њој може поседовати знање,¹ што на практично свим друштвено-хуманистичким пољима отвара важна питања. За филозофију је од кључног интереса (као и за физику) – природа времена – питање линеарности и потенцијалног гранања времена, иреверзибилности, вечности (Arsenijević 2003) и, с друге стране, проблем слободне воље и човековог слободног деловања (Davison 2022). Теологија акценат ставља на комуникацију с трансцендентним и на објаву Бога и Божјег провиђења у људском свету, што је значење које углавном као прво региструју речници.² Антропологија пророчанства као „интегрални део готово сваке етничке и верске заједнице кроз целокупни ток историје“

¹ Етимологија грчке речи *prophetes* покрива другачије значење и односи се на преношење божанских знања – 'онај ко говори у име другог' (Soulen R., Soulen K. 2011: 160).

² "A prophet is a person who plays a special role mediating the relationship between other people and the divine. Typically, a prophet is envisioned as a channel through which God communicates to others some important information that could not have been known to the prophet in any ordinary way" (*Stanford Encyclopedia of Philosophy*; Davison 2022); уп. *Merriam-Webster Online Dictionary* и *Этимологический словарь Крылова*, где је дат извод из руских речника (пророк – -а, м. 1. По воззрениям различных религий – провозвестник и истолкователь воли бога“, *Малый академический словарь*; „пророк – Прор'ок – глашатай воли Божией. Греческое слово «профетес», как и еврейское «наби» означают одно: вестник, оратор, поэтому пророк – не предсказатель будущего, а слуга и уста Божии“, *Быт. Библейский словарь Вихлянцева* итд.).

(Stajić 2015: 1) посматра у контексту друштвене и политичке прагме (Антонијевић 2000; Valtchinova 2010; Stajić 2015; Jones 2022). Фолклорне студије су пак превасходно биле заинтересоване за мотив судбине и фигуре које судбину (самим тим и будућност) предодређују и дефинишу, попут суђеница, рођеница, урисница, Усуда, „среће“ у српском усменом фолклору (Чајкановић 5 1994: 247–256; Милошевић Ђорђевић 1968; 2000: 51–52; Радуловић 2010; Radulović 2015; Раденковић 2011; Перић 2012; Ђурић 2015) или за „рационалније“ облике предвиђања (понашање животиња, знамења, снови, „књиге инцијели“, хидромантија, атмосферске прилике и сл., Радуловић 2003; Перић 2020: 313; Делић 2022),³ мада грађа сведочи и о пророковањима с елементима епифаније (хришћанског) светог:

Бјеше ведро, пак се наоблачи
И облак се над Беч намакнуо,
Из облака светац⁴ проговара:
„Не бој ми се, Бечу тврди граде!
Не препан’ се у Бечу ћесаре!
Када буде међу госпојине,
Са три ће ти стране помоћ доћи:
Удариће дажда из облака,
Царева ће хазна покиснути;
Навалиће три земаљска краља,
Рашћераће око Беча Турке,
И узеће цареve топове.”
(Вук III, 8)

³ Француска *Енциклопедија прорицања* наводи преко 350 начина предвиђања будућности, од гледања у карте и длан, до трагова које у тлу остављају животиње „и та је листа вероватно далеко од тога да буде исцрпна“ (Giro 2001: 73).

⁴ Фигура свеца специфична је утолико што је „на пола пута“ између човека који прориче и директне Божје објаве.

У епилогу песме најављени догађаји се обистињују. У конкретном случају, међутим, као и у сличним ситуацијама где исход сукоба предсказују вила или глас из облака (ЕР 64, Б 114), од пресудне је важности чињеница да су и моменат прорицања и моменат остварења пророчанства смештени на „леви“ део временске осе – у прошлост. То је свакако детерминисано поетиком усмене епике, суштински окренуте минулим збивањима, у којој се чак и у ситуацијама када се у временским оквирима песме предсказани догађаји не остварују активирају шира усмена традиција и заједничка знања певача и публике, која комплетан наратив смештају у прошлост.⁵ Тактика најављеног и оствареног у епском контексту такође је и стандардна наративна стратегија – понављање изговореног као радње. У помнуту случају, међутим, то је и прорицање „на основу догађаја“ (*vaticinium ex eventu*), којим се дешавањима у реалности (овде епској) придају димензије сакралног (Божја воља) и неумитног. Оствареност најављеног је, међутим, од круцијалне важности не само за епску поетику и текстове религијске провенијенције већ и за разумевање „рада“ профетичког дискурса генерално, интензивно присутног у новом медијском контексту, где су пророчанства, поред старих, добила и нове друштвене, психолошке, идеолошке импулсе:

Gotovo da ne prođe ni jedan dan, a da se u štampi ili na televiziji ne pojavi makar jedan članak ili prilog koji govori o izvesnom upravo ostvarenom predviđanju, najavljenom sa neverovatnom dozom preciznosti još pre više od stotinu godina ili pak izveštaj o proroku koji je nepogrešivo predvideo aktuelna politička dešavanja kao da im je lično prisustvovao (Stajić 2015: 1).

⁵ Примера ради, у песми *Женидба кнеза Лазара* „књиге старославне“ проричу се да ће „Лазо“ преузети круну Немањића („Милица је Лазу суђеница, / На њему ће останути царство, / Са њоме ће царовати Лазо / У Крушевцу код воде Мораве” – Вук II, 32), али се тај догађај не опева.

Овим типом текстова и приповедањем о оствареним предвиђањима, како у аграфијским културама тако и у савременом медијском и интернет окружењу, генерише се концепт поузданости, ауторитета и легитимности пророчанстава као категорије мишљења и наративе, чиме и она чија су предвиђања још „неовремењена“ постају средство за каналисање интереса и широк простор за манипулацију у сферама психологије, економије, (гео)-политике, религије, идентитетских конструката, туризма,⁶ медија⁷ и сл., за шта је у српским оквирима репрезентативно креманско пророчанство, које није било само алат у политичким превирањима (развод и абдикација краља Милана) већ и имагинарни простор пројекције жељеног историјског тока:

Dragan Pjević, čuvar i promoter kremanske tradicije, u svojoj knjizi Kremansko proročanstvo izvor novih inspiracija, u poglavlju Pogled na novi milenijum, navodi proročanstvo Miloša Tarabića koje je on „saopštio“ profesoru Todoru Jovanoviću u astralnom razgovoru. Tada

⁶ „Kada se decembra 2012. godine svet pripremao za svoj kraj, navodno najavljen drevnim proročanstvom Maja, mediji su potražili najavu smaka sveta i u Kremanskom proročanstvu, međutim, takve najave nije bilo. Ipak, Dragan Pjević oglasio se i ovoga puta tvrdeći, da ukoliko do toga i dođe, jedini spas je u Kremnima jer ih okružuju tri gore (a u Kremanskom proročanstvu navodno piše da je spas 'između tri krstaste gore'), pa je i ovaj događaj iskoristio za turističku promociju Kremana“ (Stajić 2015: 168–169). О „пророчком туризму“ везаном за Кремна и село Рупите, где је живела Баба Ванга, уп. Stajić 2015: 171–199. и <https://www.novosti.rs/vesti/naslovna/reportaze/aktuelno.293.html:341001-Odali-pocast-baba-Vangi>, приступљено 22. 1. 2024.

⁷ Илустративан је пример мистериозне фасцикле која се наводно налазила у Архиву Министарства унутрашњих дела с Креманским пророчанством, а која је постала предмет и политичке и сензационалистичке медијске манипулације: „Pragmatični Pera Todorović predosetio je potencijal ovakve priče i kontinuirano je u feljtonu u Malim novinama, koji je trajao neverovatnih 300 nastavaka, obećavao otkrivanje misterioznog sadržaja fascikle, po pravilu u 'narednom broju časopisa', ali ona nikada zapravo nije ugledala svetlost dana“ (Stajić 2015: 119).

је најавио cepanje Crne Gore i Srbije koje će od stranaca jedva živeti. Bosna će se pripojiti Srbiji i to ne samo srpski, nego i muslimanski deo. Albanci će se, videvši da im sve ide od ruke, podići i u Grčkoj i tada će nastradati. Treći svetski rat je blizu, trajaće godinama i stradaće nevini više nego krivi. Gađaće najsvetija mesta. Kolone izbeglica iz celog sveta čekaće na granici samo da se dokopaju Srbije, koja će biti svojevrsna Nojeva barka za ljude iz razvijenih zemalja. (...) Balkanski rat će biti vođen protiv Albanaca, pri čemu će ceo Balkan biti protiv Albanije. Kosovo će biti vraćeno, napustiće ga Albanci. Srbija će ponovo stati na noge (Stajić 2015: 169–170).

У ужем смислу, пророковање има сакралну димензију, везано је за догматске концепте и историју „изабраних“ народа, и често подразумева велики временски распон од времена изрицања до остварења или потенцијалних остварења догађаја које најављује: библијски пророци најављивали су Христов долазак вековима раније, а екстрем у темпоралном погледу свакако представљају апокалиптични текстови и најаве „краја времена“. У нешто ширем смислу, пророштвима се сматрају наративи који нису везани за божанску објаву и промисао (мада таква инспирација није искључена), већ за профану историју, често у распону од неколико миленијума, каква су, примера ради, Нострадамусова и Баба Вангина предвиђања, или сновиђења контроверзног швајцарско-аустријског професора немачког Пола Амадеуса Динаха (Paul Amadeus Dienach), који је 1921. године пао у једногодишњу кому током које је његова свест „отпутовала“ у будућност и ушла у тело човека из 3906. године. Од његових савременика сазнао је историју света до те године и записао је у обимном дневнику, који је касније (1973, 1979) објавио грчки професор права Георгиос Папахацис (Γεώργιος Παπαχάτζης), с богатом историјом потоњег приређивања, издавања и осуде цркве.⁸ Индикативна је, међутим,

⁸ <https://forum.krstarica.com/threads/hronike-iz-buducnosti-paul-amadeus-dienach.961558>, приступљено 1. 12. 2023.

чињеница да је једина ствар коју људи из будућности нису рекли Динаху – „тачна прича 20. века, у случају да се Динахова свест врати назад у своје првобитно тело и доба (као што и jeste) – јер су verovali да би било опасно да зна своју непосредну будућност и будућност свог доба у случају да омете или измени путању историје и свог живота“.⁹ Ово парадоксално објашњење – које пренебрегава тектонски судар представе о томе да је будућност детерминисана, да се она „већ десила“ (јер Динах је у 3906. години и све до те године се већ одиграло), и могућности да Динах својим деловањем историју измени – може се довести у везу с претходно поменутом потребом да у конкретном моменту и конкретном социјалном контексту пророштво не изгуби кредибилитет. У вези с Динаховим виђењима, која су се нашла и у фокусу парапсихолошких проучавања, ваља поменути и чињеницу да је забрана објављивања и постојање малог броја примерака активирало механизме теорија завере, иначе присутне у наративима о профетичким књигама и завештањима, у савременим медијима често и с елементарном неписменошћу:

Sotonjarska tehnokratija. Zlatna milijarda. Jedna svetska vlada. Ukinuto privatno vlasništvo.¹⁰

Nije ni чудо sto su masoni kandzama zgrabili ovaj primerak a vrlo moguće i doterali prema svojim afinitetima, јер ипак то су и postulati Novog Svetskog Poretka, илити замена deformisane demokratije за deformisanu meritokratiju као nove sarene laze - novog sistema за управљање robovима који су, heh *****, као сто им и sleдује otklјucali један deo svojih zaspalih sposobnosti, те их је starim poretком nemoguće kontrolisati.

⁹ <https://zanimljivostidana.com/zanimljivosti/bio-u-komi-a-njegova-svest-usla-u-telo-coveka-iz-3906-godine.html>, приступљено 1. 12. 2023.

¹⁰ Златно доба, једна светска влада, укинато приватно власништво јесу детаљи Динаховог пророчанства.

Dakle, kataklizma pa Demokratija raus, Meritokratija vilkommen, a vi ovice nazad na razanj da nastavite da se vrtite u Samsari i napajate generator za vjek vjekova aAmin.¹¹

Чини се, међутим, да и футуристички дискурс ужег временског опсега и без пророчких амбиција – предвиђање шта ће се десити у блиској будућности, која се може кретати од неколико месеци до неколико деценија – поседује идеолошки, политички, маркетиншки, стратешки потенцијал сличан гласовитим пророчанствима о даљој будућности, а сведоци смо његовог интензивног присуства у савременим медијима, с неупоредиво већом пролиферацијом од оних која су преносила поруке „класичних“ пророка. Због изузетне присутности медијских текстова у животу савремених хај-тек цивилизација, знатно веће од оних писаних, у овом раду ћемо се у великој мери бавити медијском презентацијом будућности у широком спектру мотива и сфера егзистенције.

Апокалипса сутра

Са становишта социјалне и политичке инструментализације и психолошких ефеката које изазивају није исто да ли се предвиђања односе на далеку будућност планете или на перспективе конкретних заједница у скором времену. У првом случају пре би се могло говорити о ефектима блиским читалачком искуству с епском или научном фантастиком, заснованом на машти, ескапизму, „урањањима“ различитих врста, речником Мари-Лор Рајан (Marie-Laure Ryan) о чему речито сведочи коментар на You Tube-у поводом презентације Динахових „сећања

¹¹ Коментар с поста (Mikh Ha El), <https://forum.krstarica.com/threads/hronike-iz-buducnosti-paul-amadeus-dienach.961558>, приступљено 23. 12. 2023.

на будућност“: “In my age (50), with so many stories, lies and truths people tell us... the important thing is not if the story is true or false, but if it is a good story. This entertained me all night long”.¹²

У другом случају, међутим – а он је далеко чешћи – акти-вирају се сасвим другачији механизми. Ако занемаримо релативно мали проценат предвиђања да ће се ствари одвијати у добром правцу, најаве катастрофа, атмосферских неприлика, беспарице, глади, нових болести, ратова и злих времена укључују се у глобалне механизме застрашивања и психолошке, политичке, религијске, економске манипулације.¹³ Мада је у основи тачна тврдња да „vremenskoj prognozi ili predviđanjima izbornih rezultata npr. neće biti pridavan isti značaj kao predviđanju apokalipse, drugog Hristovog dolaska ili propasti jedne dinastije, države, nacije i sl.“ (Stajić 2015: 188), улога првопоменутих није мања, јер се њима у конкретном тренутку креира атмосфера, усмерава (или одвлачи) пажња, сугеришу одлуке и видови понашања. Ниједан вид наратије о будућности није идеолошки неутралан, и то поготово важи за превиђања догађаја који ће непосредно уследити. Најаве тога да ће бити или неће бити грашка, шећера и гаса, да ће зима која долази бити „најтежа у последњих 70 година“, да ће „недостајати много хране“,¹⁴ да ће се увести обавезни војни рок, да ће се појавити нови смртоносни вируси, да „прети нова епидемија, а није вирус“

¹² <https://www.youtube.com/watch?v=HP9CLEOnBb8> (@Dihelson-Mendonca) (8. 10. 2023). Други коментар на исту презентацију такође је индикативан: “It also reminds me of a certain story by HP Lovecraft, where a man’s consciousness from that same time period (1920s) was switched in the same fashion with that of a being from an alien civilization in the age of the dinosaurs” (@timothy252).

¹³ О савременој „култури страха“ постоји обимна литература; в. нпр. Furedi 2005, 2007; Altheide 2002; Cap 2017; Glassner 2018.

¹⁴ Изјава председника Александра Вучића 15. 5. 2022, <https://www.b92.net/biz/vesti/srbija/zima-koja-dolazi-bice-za-neke-najteza-u-poslednjih-70-godina-2154966>, приступљено 14. 11. 2023.

(гојазност),¹⁵ најаве ратних сукоба, чак и најаве летњих врелина или олуја често су стилизоване у апокалиптичном тону и не-сумњиво доприносе колективној психози (уп. Делић 2022: 276):

Vreme je *opasno*. Prognozirane su *opasne* vremenske pojave, a takvog su intenziteta da mogu prouzrokovati materijalnu štetu i biti *opasne po ljude i životinje*. Treba biti vrlo obazriv, svestan *rizika* i redovno informisan o detaljima očekivanih meteoroloških uslova. *Pratiti savete koje daju nadležne državne službe*.¹⁶

Генералној експанзији речи *сйрах* у јавном дискурсу (Altheid, Michalowski 1999: 484, 488) свакако доприноси и конструкција „страхује се да“, карактеристична за предвиђања блиске будућности, као и друге из сличног семантичког регистра: „Страхује се да би четботови могли да помогну у планирању напада биолошким оружјем“, „Из ледене дубине нам прети катаклизма. Смртоносне болести које су деценијама лежале успаване могу да буду ослобођене и нико не зна шта нас после тога чека“, „Страхује се да ће вулкан Катла претворити дан у ноћ у Европи (вест од 14. 10. 2011), „Гана је највећи произвођач злата у Африци, али нелегално рударење уништава реке – страхује се да ће ова држава већ од 2030. морати да увози воду“ и сл.¹⁷ У наративима

¹⁵ Испод овог наслова је поднаслов који гласи *Лекари забринутии, ово су симйџоми йосле којих се укључује црвена ламйица*, а испод њега је фотографија здравствених радника у комплетној заштитној одећи, као у „црвеној“ ковид зони око кревета пацијента, <https://www.blic.rs/vesti/beograd/preti-nova-epidemija-a-nije-virus-lekari-zabrinuti-ovo-su-simptomi-posle-kojih-se/sdhtre0>, приступљено 14. 11. 2023.

¹⁶ https://www.kurir.rs/vesti/drustvo/3505135/ljudi-da-li-je-ovo-normalno-narednih-dana-narandzasti-meteo-alarm-pogledajte-ocekivane-temperature-oglasio-se-rhmz?utm_source=kurir&utm_medium=mostread-carousel&utm_campaign=adria_internal, приступљено 16. 9. 2021.

¹⁷ <https://www.rts.rs/lat/magazin/tehnologija/5292718/vestacka-inteligencija-cetbot-biolosko-oruzje.html>, <https://www.blic.rs/vesti/svet/iz-ledene-dubine-nam-preti-katakizma-strahuje-se-da-ce-bit-smrtonosne-bolesti>

овог типа наука, било да је реч о статистици или дисциплинама фундираним на природним законима и познавању технологије, постаје нека врста нове глосе, универзалне платформе која даје легитимитет предвиђањима, док се, с друге стране, малој групи људи која управља геополитичком, економском и историјском сценом придају и признају повлашћена „знања“ која функционално и статусно алтернирају с трансцендентним пореклом пророчких визија (приписано им је знање о будућим догађајима које већина нема и они га објављују). Ова последња врста предвиђања будућности се, притом, често показује неоснованом и нетачном, што их као тип исказа не дисквалификује јер се такви наративи брзо заборављају медијски препокривени новим, изоморфним и изофункционалним.

Сличног је потенцијала и (зло)употреба „класичних“ пророчанстава, попут Нострадамусовог, с типично сензационалистичким насловима додатно истакнутим и типом слова („ЈЕЗИВО ПРЕДВИЂАЊЕ НОСТРАДАМУСА ЗА 2022. ГОДИНУ: Глад, рат и оскудица“) и очитим кривотворењем, имајући у виду чињеницу да Нострадамусова предвиђања нису прецизно датирана.¹⁸ Приписује му се, међутим, да је „за 2022. годину предвидео неколико застрашујућих сценарија“ – рат или инвазију на Француску, преломну тачку у глобалном загревању, инфлацију, глад и канибализам, као и то да је наслутио клонирање ума: „Месец у пуној ноћи изнад високе планине, Нови мудрац са усамљеним мозгом то види.“ У распону од годину дана, међутим, на истој интернет страници чланак је попримио сасвим други облик. Из наслова

[biti/57zvxe, https://www.info-ks.net/vijesti/5356/strahuje-se-da-263e-vulkan-katla-pretvoriti-dan-u-no263-u-evropi](https://www.info-ks.net/vijesti/5356/strahuje-se-da-263e-vulkan-katla-pretvoriti-dan-u-no263-u-evropi), <https://twitter.com/bbcnasrpskom/status/1439912220696006659>, приступљено 15. 11. 2023.

¹⁸ Благе оградe („Тешко је одредити тачне датуме са Нострадамусовим предвиђањима, јер су заснована на астролошким кретањима, а не на календару. Међутим, предвиђање да ће рат доћи у Европу је оно које се може сузити на можда 2022“) у врло малој мери потиру интенцију наслова и инерцију лексема *језиво*, *застирашујуће*, *ипретиће*, *злојасно* и сл.

су уклоњени реч „језиво“ и податак да се предвиђања односе на 2022. годину, а Нострадамусова пророчанства генерално су дисквалификована:

Predviđanja Mišel del Nostradamusa su izrečena na nekoliko jezika i često su dvosmislena pa njihovo tumačenje nije relevantno. (...) Međutim, njegova proročanstva su nejasno napisana, pa ih je nemoguće direktno povezati sa određenim događajima. Njegovo delo je napisano strofama od po četiri reda u vidu stiha i zagonetke i nisu poređane hronološki. Stoga se njegovi stihovi ne mogu direktno povezati ni sa jednim specijalnim događajem.¹⁹

Трансхуманистички сценарио будућности

На сасвим други начин у футуристички дискурс укључују се трансхуманистичка предвиђања будућности. Иако се по томе што не претендују на комуникацију са светим и што не пледирају на трансцендентно порекло знања о будућности ова предвиђања ближе и даље будућности не уклапају у традиционални концепт пророчанстава, она имају сличне психосоцијалне функције као и „класична“ пророчанства и блиска су им по утилизацији или барем по потенцијалу за то, као и по, са становишта судбине савремене цивилизације и егзистенције *homo sapiensa* – апокалиптичној и утопистичкој есхатологији.

Апокалиптични модус изузетно је виталан и прилагодљив различитим социјалним, религијским и научно-технолошким контекстима. Ратничке индоевропске цивилизације осмишљавале су „последње време“ у виду одсудне битке космичких размера између богова и демона у којој ће пропасти дотадашњи свет и бити замењен новим и бољим, што је у српском усменом

¹⁹ <https://stil.kurir.rs/lifestyle/167993/jezivo-predvidjanje-nostradamusa-za-2022godinu-glad-rat-i-oskudica> (20. 10. 2022), приступљено 16. 1. 2024.

фолклору дало два кључна рефлекса – песме о смаку света услед огрешења човечанства (*Свеци благо дијеле*) и велики косовски наратив (Лома 2002: 127–158). Јудеохришћанска традиција обележила је два миленијума прорицања Судњег дана и почетка Миленијума, периода од хиљаду година владавине праведних, након којег ће, по предању, Исус Христ доћи по други пут. Профаније верзије пропаст света сагледавале су у сликама катаклизми различитог типа: судари Земље с кометама и астероидима, земљотреси, велика ватра, нуклеарни рат, масовни рат заснован на расној основи, нестанак врсте због пренасељености планете, потонуће континената, окретање Земљине осе, крах компјутерске мреже и сл.²⁰ Трансхуманистичко окриље понудило је овом широком спектру нове моделе, засноване на моћима савремене компјутерске технологије и потенцијалу машина и вештачке интелигенције да мењају људску природу и судбински утичу на цивилизацију. Све и кад се занемаре претежно филмски сценарији у којима роботи преузимају контролу над човечанством или се наноботи самореплицирају експоненцијалном брзином водећи тоталном колапсу, велики број алтернативних опција и мотива уништења или радикалне трансформације има ауторитативно залеђе науке, које је пандан ауторитету религије до почетака 20. века.

Један од најеминентнијих и на медијској сцени (укључујући и милионске тираже књига) најприсутнијих историчара и интерпретатора савремене геополитике и технологије (AI) – Јувал Ноа Харари (Yuval Noah Hararii)²¹ – истиче да нова технологија

²⁰ Интересантна листа датума за које се предвиђа апокалипса дата је на страници: https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_dates_predicted_for_apocalyptic_events, приступљено 12. 2. 2024.

²¹ Овде би се свакако морала имати на уму његова контроверзна позиција, јер као Израелац заузима страну у конкретним ратним збивањима, као и то да позиција кључног предавача на Светском економском форуму у Давосу не може бити неутрална. То, међутим, са становишта наше интерпретације не дисквалификује његове интервјуе о судбини човечанства и *homo sapiens* као врсте у интеракцији са технологијом и вештачком

води радикалном раскиду с досадашњим когнитивним и физиолошким константама човека и да ће, по свему судећи, људска врста какву познајемо нестати: „Ми смо вероватно последња генерација *homo sapiens*“. Човечанство је до сада прошло кроз многе револуције – когнитивну (језик), индустријске, политичке, културне – али су и даље констаната били човеков ум и човеково тело. Захваљујући новим технологијама и вештачкој интелигенцији ситуација је сада први пут другачија.²² Предвиђа се да ће већ у блиској будућности постојати директан интерфејс између компјутера и људског мозга, да ће бити могуће претраживање интернета умом, а не рукама или очима, као и умрежавање више мозгова који ће чинити јединствену мрежу знања (енг. *interbrain net*), што отвара и питање идентитета: где ће бити границе личности уколико свако буде реални поседник туђих знања, сећања и искустава? Пракса је већ далеко одмакла у овом смеру – мајмуну с уграђеним чиповима у обе мождане хемисфере без коришћења руку, искључиво путем ума, контролишу стрелице на компјутерском екрану и играју игрице, а Илон Маск (Elon Reeve Musk) је 29. јануара 2024. године објавио да је први Неуралинк

интелигенцијом, са милионским посетама на Јутјубу. Иначе, веза трансхуманиста са Форумом у Давосу датира и раније, од обраћања Луиса Росета (Louis Rossetto), оснивача часописа *Wired*, чији је уредник био Кевин Кели (Kevin Kelly), којом приликом је поменуо да се пророштво Пјера Тејара де Шардена (Pierre Teilhard de Chardin) о трансцендентној људској егзистенцији остварује путем глобалног ума (Alexander 2003: 57); о де Шардену уп.: Ђорђевић 2004; Delio 2012.

²² Илон Маск истиче да ми већ јесмо киборзи, с мобилним телефонима и компјутерима као екстензијама наших тела, и, захваљујући њима, с моћима далеко већим него што их је имао председник САД тридесет година раније. Истовремено, указује на огромну опасност коју вештачка интелигенција носи због могућности да је у једном тренутку присвоји мала група људи, опасност већу од нуклеарних бојевих глава, <https://www.youtube.com/watch?v=9jKRcrM6XKA>, приступљено 22. 10. 2023. Стивен Хокинг (Stephen Hawking) иде још даље предвиђањима да ће људска врста бити истребљена, https://www.youtube.com/watch?v=tQd_5as_cMY, приступљено 5. 4. 2024.

имплант уграђен и у људски мозак.²³ За разлику од првобитних људи, који се по организованости нису битно разликовали од шимпанзи, који су живели у малим групама и где је свако морао да поседује комплетна и огромна знања за преживљавање, данашњи људи живе у колонијама попут мрава, упућени су једни на друге и међузависни у практичном и економском смислу. Харари предвиђа да ће, захваљујући развоју биометријских сензора и везе између мозга и компјутера, у 21. веку ситуација бити доведена до екстрема и да ће за педесетак година човек бити део мреже у буквалном смислу, без могућности елементарног одржања ван ње. Сва тела и сви мозгови биће повезани мрежом,²⁴ што је мишљење које дели и један од водећих футуролога и инжењера Гутла, Реј Курцвајл (Ray Kurzweil), и не само он.

У поређењу с реалним стањем, наивно делују слике из будућности Паула Амадеуса Динаха, на пример оне које се односе на 2396. годину:

Новац какав познајемо више не постоји. Планетарни ресурси се прерасподељују и сада су довољни за сваку особу. Пренасељеност, клима, исхрана и еколошки проблеми су решени. Године поново почињу да се броје са годином 1 од 2396 године. Ипак, глобална влада је облик тоталитаризма, а националне владе се томеprotиве директно или индиректно још неколико векова. Људи су још увек са националном свешћу и нису развили планетарну свест.²⁵

Социјални аспекти су такође апострофирани. Харари у више наврата указује на то да се човечанство приближава тач-

²³ <https://www.youtube.com/watch?v=DmqSYgM8QHc>, приступљено 3. 4. 2024.

²⁴ <https://www.youtube.com/watch?v=qc4v7AvqigU>; https://www.youtube.com/watch?v=tQd_5as_cMY, приступљено 5. 4. 2024.

²⁵ <https://www.youtube.com/watch?v=Wz8SoVcN154>, приступљено 5. 4. 2024.

ки где ће економске разлике бити преведене на биолошке, што је у досадашњој историји било присутно у минималној мери: богатији су имали храну и били виши и физички развијенији од оних који су гладовали, али у основи то су била иста људска бића. Нова технологија, међутим, доноси опасност да се, ако свима не постану доступни њени бенефити, човечанство суочи са највећом неједнакошћу икада.²⁶ Уколико технолошки ресурси постану власништво малог, повлашћеног дела човечанства (што се са досадашњим ресурсима увек дешавало) формираће се суперповлашћене елите способних, које би то заиста и биле, за разлику од досадашње историје, где је супериорност била илузија краљева, обезглављених мало-мало. Тржиште рада ће се дестабилизovati, настаће бескорисне класе које ће се радикално разликовати од потребне елите.

Харари предвиђа да ће у скорој будућности нестати индивидуалистичке, либералне идеологије која учи „слушај себе“ и да ће за двадесетак година Гугл боље знати шта је за нас добро, да ће нас боље познавати од нас самих захваљујући биосензорима, огромном броју информација и могућностима да их обради. Од нас самих боље ће нас познавати и алгоритми и мрежни систем, и то је крај свих старих институција и идеологија индивидуализма, слободног тржишта, демократије. Након бога у религијама, и човека у либерализму, у 21. веку главни ауторитет ће бити алгоритми.²⁷ Феномен да ће компјутери на основу огромног броја биометријских параметара и великог капацитета обраде података боље познавати конкретну особу него што она познаје себе – за који сматра да ће обележити 21. век – Харари означава термином *гаијаизам*.²⁸

²⁶ <https://www.youtube.com/shorts/3MGzyte9Msk>, приступљено 5. 4. 2024.

²⁷ <https://www.youtube.com/watch?v=qc4v7AvqigU>; https://www.youtube.com/watch?v=tQd_5as_cMY, приступљено 5. 4. 2024.

²⁸ https://www.youtube.com/watch?v=tQd_5as_cMY, приступљено 5. 4. 2024.

Предвиђања, међутим, имају и радикалније верзије, од могућности да ће се развити вештачка суперинтелигенција која неће имати свест (као што су авиони бржи од птица, а нису развили перја),²⁹ до оних с истински апокалиптичном нотом:

(...) то је страна интелигенција (alien intelligence) и она има изузетне способности. Веома је могуће да ће у следећих неколико година она суштински прогутати (eat up) све људске културе, све што смо створили за десетине хиљада година од каменог доба, она ће их апсорбовати, сварити и почети да бљује нову културу која долази од стране интелигенције. Шта ће то урадити, не само свету око нас, већ свету унутар нас, нашој психологији, нашим религијама, нашим политичким назорима – нико не зна.³⁰

Жељена апокалипса

У принципу, када је о наративима реч, људски ум детектује практично све могуће моделе у оквирима задатим темом или заплетом. Они се могу разликовати од културе до културе, али се сумарно гледано исцрпљују готово све могућности. У фолклорним наративима и књижевној фантастици – који дозвољавају немиметичне модусе приповедања – време може тећи и унапред и уназад, може се гранати или враћати, простор може бити оностран или оностран, актери људска или нељудска бића, смртна или бесмртна и сл. На сличан начин, и будућност се сагледава у два могућа антитетична обрасца

²⁹ Вештачка интелигенција (AI) меша се често са вештачком свећу (АС – *artificial consciousness, machine/synthetic/digital consciousness*), карактеристичном за књижевну и филмску фикцију и наративе о емотивној интеракцији или агресији између људи, с једне стране, и робота, компјутера, машина, с друге, <https://www.youtube.com/shorts/p3mAK3cODc4>, приступљено 22. 12. 2023.

³⁰ <https://www.youtube.com/shorts/ONqT-4G7TKk>, приступљено 3. 2. 2024.

– апокалиптичном и утопијском, с тим што апокалиптични често имплицира утопију. Фолклорни наративи о „последњим временима“ комбинују поменуте модусе јер свет никада не нестаје у потпуности („*што остало*“ то се покајало“), између осталог и зато што мит, консеквентно и фолклор, не познаје стварање *ex nihilo*. Јудеохришћански смак света такође је део шире религијско-филозофске конструкције и заправо је увод у постапокалиптичну рајску, нематеријалну, нееволуирајућу егзистенцију (Geraci 2010: 17–19).

Пророчанства такође познају оба обрасца – поред апокалиптичног, који објављује нестанак људске цивилизације, и утопијски, који говори о њеном напретку, за шта би илустрација могли бити већ поменути Динахови списи:

3400–4000. godine – Novo „Zlatno doba“ stiže nakon skoro 1.000 godina „mračnog doba“. Sada u Globalnoj vladi više nisu naučnici i tehnokrate. Tu su „univerzalni stvaraoci“. Ličnosti koje kombinuju istovremeno sposobnosti filozofa, umetnika, naučnika, mistika itd. Sve u društvu je besplatno, odeća, kuće, hrana, prevoz itd. Ne postoji privatno vlasništvo, a jedina nejednakost su čast i reputacija.

Ljudi više ne računaju uspeh svojih života tehnološkim i materijalnim životnim standardom, već uglavnom svojim emocionalnim, mentalnim i duhovnim razvojem i samousavršavanjem. Ljudi rade samo 2 godine u celom svom životu, između 17 i 19 godina. Stanovništvo zemlje je manje od milijarde ljudi, i postoji obilje proizvoda za pristojan život.

Zakoni u društvu su radikalno smanjeni na veoma mali broj, jer negativne ili kriminalne namere pojedinaca u društvu gotovo da ne postoje.³¹

У трансхуманистичком дискурсу сагледавање судбине човечанства и човека као врсте такође познаје оба модалитета.

³¹ <https://forum.krstarica.com/threads/hronike-iz-buducnosti-paul-amadeus-dienach.961558>, приступљено 23. 12. 2023.

Поред апокалиптичне перспективе и интонације (нестанак *homo sapiens* као врсте), будућим дешавањима се – чак и када је реч о истим или блиским наративима – придаје и утопијски карактер.³²

Без апокалиптичних тонова, као нова врста утопије, у трансхуманистичком окриљу фигурира идеја клонирања ума (енг. *brain upload, mind upload, mind cloning*), која подразумева превођење комплетних можданих активности – за које се сматра да чине људски идентитет – у вечноживеће датотеке.³³ Трагање за могућношћу трансформације или елиминације људског тела и досезања вечности познато је барем од египатске цивилизације, а у различитим модалитетима могуће га је трасирати кроз окултне езотеријске праксе и религијске системе до данас. Последњих деценија, међутим, захваљујући напретку био- и нанотехнологија, неурологије, информатичких система и когнитивних наука, „занос“ досезања вечности пренесен је из домена религије у домен науке, која је постала „нова религија“ (Barbour 1997; Geraci 2010; Aupers, Houtman 2010; Farman 2019). Захваљујући кохезионом дејству теме, у релативно кратком року искристалисао се жанр AI апокалипсе (енг. *apocalyptic AI*), који, према Роберту Герачију (Robert Geraci), подразумева „присуство апокалиптичне теологије у научнопопуларним књигама о роботизици и вештачкој интелигенцији“, а фундиран је превасходно на корпусу дела Ханса Моравца (Hans Moravec), Кевина Ворвика (Kevin Warwick) (роботика), Марвина Минског (Marvin Minsky), Хуга де Гариса (Hugo de Garis) и, поглавито, Реја Курцвајла (Ray Kurzweil), једног од водећих инжењера Гугла, футуристе, проналазача, добитника

³² „Дигитална утопија“ (Fred Turner) је далеко шири термин и реферира на идеју да ће компјутери ослободити човека савремене заглупљености и модерног отуђења, односно да ће интернет водити хармонији између људи и окружења (Geraci 2010: 11).

³³ Илон Маск је лансирао робот Тесла Оптимус (најновија верзија 2023), за ког верује да ће у неком моменту моћи да понесе капацитет људског мозга, <https://www.youtube.com/watch?v=I3klw7jXxL0>, приступљено 22. 2. 2024.

двадесет почасних доктората и аутора бестселера. Поменути „гуруи“ клонирања ума и сингуларитета пропагирају идеје да ће у првој половини 20. века интелигентне машине населити Земљу и да би до краја тог века машине могле бити једини вид интелигентног живота на планети. Машине ће, по Моравецу, у блиској будућности створити рај за човечанство, али ће, у даљој, људска бића морати да пренесу мождане активности на компјутерски хардвер како би опстала. Свет будућности биће трансцендентни дигитални свет у коме ће људски ум постати бесмртан и без ограничења (Geraci 2010: 1).

Кључне идеје поменутих аутора и проналазача, односно „јаке“ струје трансхуманизма, изузетну пролиферацију имале су и путем мултимедијалне платформе *Други живот* (*Second life* – SL), у којој особе креирају сопствене аватаре и ступају у виртуелни свет и реалне интеракције с другим људима. У овом милионски посећеном мултиверзуму креиран је широк спектар људских искустава (аватари иду на концерте, клизање и јахање, у биоскопе и лов, на посао, у куповину, граде и уређују куће, формирају социјалне групе, радионице, баве се уметношћу и трговином итд.). Током 2007. и 2008. године у SL свету отворене су амбасаде Малдива, Шведске, Естоније, Србије, Колумбије, Северне Македоније, Албаније, Израела и Малте, а Министарство дијаспоре Републике Србије финансирао је пројекат Српског острва, где су презентовани Музеј Николе Тесле, сабор у Гучи и Exit фестивал.³⁴

У оквиру SL мултиверзума Роберт Герачи је изградио „Виртуелни храм“ и организовао дебате и форуме посвећене питањима трансхуманизма. Одјек је био изузетан, а резултати су подржавали ставове и предвиђања Моравца и Курцвајла – многи становници SL света верују у остваривост трансцендентног

³⁴ <https://web.archive.org/web/20110724222249/http://metaverse.acidzen.org/2007/serbia-entering-second-life>, приступљено 11. 2. 2024.

раја и индивидуалне бесмртности, неки чак сматрају да аватари имају особену егзистенцију, независну од биолошких особа које су их креирале, док се други надају да ће копирати сопствене умове у овај или неки сличан мултиверзум (Geraci 2010: 71–105). Виртуелни светови постали су дража пребивалишта њиховим „резиденатима“ од реалних светова, с далеко већим креативним могућностима и далеко већим просторима остварења жеља, што, истиче Герачи, радикално преиспитује тврдњу Макса Вебера (Max Weber) да технологија темељно рашчарава свет (Исто: 9). С друге стране, питања креације, трансцендентности и вечности неминовно су имплицирала дијалог с религијским догмама.

Кевин Кели (Kevin Kelly), један од гласноговорника Силиконске долине и главни уредник трансхуманистичког часописа *Wired*, препознао је у компјутерским симулацијама (светови видео-игара, виртуелна стварност, вештачке симулације чулних утисака и сл.) аналогију с божјом креацијом – „We have become mini-gods” (Kelly 1999: 388), на шта упућује и наслов Хараријеве књиге *Homo deus* (Harari 2018). Транскрипти Келијевих интервјуа с научницима који креирају сложене виртуелне светове, свемирске станице, жива бића и сл. показују да они себе такође доживљавају као богове: “Designing a biome is an opportunity to think like God”; “The gods were summoned to fix player Visitor”; “When I play god I can crank up the global mutation rate”; “Even if my world gets as complex as the real world, I’m god” итд. (Kelly 1999: 389).

Топоси хришћанског имагинарија, попут ослобађања од материјалне егзистенције, досезања вечности и ускрснућа мртвих, задобили су ново рухо у трансхуманистичким наративима. Сајбер простор (енг. *cyberspace*) преузео је улогу светог простора, места где обитавају бестелесни умови, доступан свима и са свих реалних меридијана; простор који реално окружење и урбане пејзаже ослобађа издувних гасова, билборда, редова за чекање, загушљивих метроа, хемијске и информацијске загађености, као и деформације информација, јер се оне не преносе папиром, већ

директно умом. Између виртуелног простора и блиставог града из *Књије ојкровења* препозната је аналогија сада већ давних деведесетих година прошлог века: „The Heavenly City, in fact, is (...) a religious vision of cyberspace“ (Benedict 1991: 3, 16). Превођење ума у виртуелне датотеке, које ће, лишене пропадљивог тела, вечно егзистирати у некој врсти трансцендентности (енг. *brain upload*), у литератури је такође повезивано с новојерусалимским уздицањем у анђеоске сфере. У Павловој посланици Коринћанима апострофирана је метаморфоза материјалног бића, задобијање целестијалног „тела“ сличног Божјем, вечног, савршеног, бесмртног (Geraci 2010: 20):

А ово кажем, браћо, да тијело и крв не могу наслиједити Царства Божијега, нити распадљивост наслеђује нераспадљивост.

Ево вам казујем тајну: Сви нећемо помријети, а сви ћемо се промијенити.

Уједанпут, у трену ока, при посљедњој труби; јер ће затрубити, и мртви ће васкрснути нераспадљиви, и ми ћемо се промијенити. Јер треба ово распадљиво да се обуче у нераспадљивост, и ово смртно да се обуче у бесмртност.

А кад се ово распадљиво обуче у нераспадљивост, и ово смртно обуче у бесмртност, онда ће се испунити она ријеч што је написана: Побједа прождрије смрт (1, 15: 50–55).

Навод је идејно и реторички крајње близак трансхуманистичким наративима, а дуалистичка концепција добро vs. зло (којој у хришћанској концепцији одговарају категорије небеско : земаљско, божанско : људско) појмовно је „препакована“ у антитетичне парадигме, од којих једну чине ум, машина и виртуелни свет, а другу тело, биологија и физички свет (Geraci 2010: 24). Штавише, и сам термин *ѿрансхуманизам/ѿрансхумано* (енг. *transhuman*) први пут је употребио Хенри Френсис Кери (Henry Francis Carey) 1814. године, превodeћи Дантеову

Божансџивену комедију, у стиховима који описују песникову неизрециву физичку трансформацију при ступању у рај (Harrison, Wolyniak 2015).³⁵

На другом полу су крионика и (ране) визије Реја Курцвајла о могућности да се на основу успомена, личних ствари³⁶ и ДНК које су наследили потомци може реконструисати личност (O’Gieblын 2017) – који деле идејну матрицу с наративима о ускрснућу мртвих.

Најрадикалнија предвиђања везана су ипак за идеју сингуларитета. У математици и физици овај термин означава тачку у којој математички параметри и физичке вредности сежу у бесконачност. У контексту трансхуманизма он представља моменат када ће доћи до експлозије компјутерске суперинтелигенције и апсорпције *homo sapiensa*. То је тачка у којој ће свет значења колабирати у потпуности, што одговара промени која је дошла с Великим праском, пре кога није постојало време, у чему је, као и у вези с клонирањем ума, већ препозната аналогија с библијском есхатологијом. Експлозија интелигенције је тачка у којој ће, по предвиђањима трансхуманиста, људи повезани с технологијом доживети радикалну трансформацију и постати постљуди (енг. *posthuman*) – бесмртни, без физичких и менталних ограничења, измењени до непрепознатљивости. Курцвајл сматра да би се сингуларитет могао догодити 2045. године.³⁷

³⁵ „As Glaucus, when he tasted of the herb, / That made him peer among the ocean gods; / Words may not tell of that *transhuman* chang”. Данте је за опис метаморфозе при преласку у сфере трансцендентног начинио кованицу на италијанском – *trasumanar* (Harrison, Wolyniak 2015: 467).

³⁶ Курцвајл чува педесет кутија документарног материјала о свом оцу, надајући се да ће у једном тренутку бити могуће да се на основу великог броја података личне природе креира аватар који ће бити његова верна реплика.

³⁷ <https://www.nplusunemag.com/issue-28/essays/ghost-in-the-cloud>, приступљено 22. 2. 2024.

Употреба нових пророчанстава³⁸

У великој мери супротни, или не сасвим осмишљени, јесу актуелни наративи о клонирању ума (енг. *mind cloning*). Упркос чињеници да је идеја о клонирању ума и дигиталној вечности у овом тренутку постала не тако хипотетична (псеудо)научна маштарија,³⁹ подржана „репрезентативним“ Јутјуб исказима, попут Илона Маска с пратњом на интернет мрежама које прелазе цифре од милијарде и чине га „једним од најпопуларнијих особа на свету“ (<https://www.youtube.com/watch?v=J3klw7jXxL0>),⁴⁰ и баш зато што је реч о наративу који се лако „примио“ у слојевима богате елите – она је драгоцене као индикатор „стања духа“ западне цивилизације. Клонирани ум замишљен је као дигитална копија сопства, тачније као дигитализована база података о мислима, осећањима, идејама, ставовима, искуствима једне особе, без идеје о еволуцији особе кроз време. Базу података оперативном би чинио софтвер који на основу постојећих информација креира обрасце понашања и процењује каква би била реакција конкретне особе у некој ситуацији. У тренутку смрти тела, ум би наставио да живи у сферама виртуелног, с могућностима кретања кроз универзум изузетном брзином, редупликације и одабира различитих или вишеструких тела, бекаповања. Ум би, дакле, у овој (фантастичној) пројекцији, аналогно спољашњој души у фолклорним наративима, егзистирао одвојено од тела, с том разликом што се „живот“ не би штитио нерањивошћу тела,

³⁸ Ово поглавље преузето је (и делимично измењено, у складу с новим информацијама и читањима) из текста „Усмени фолклор – имажинирана трансхуманост“, предатог за објављивање у зборнику *Питања књижевности у доба транс- и постхуманизма* (Делић 2024).

³⁹ На паралелним местима, у Америци и Јапану, компјутерски је „препакован“ један секунд активности људског мозга. За то је коришћено 80 000 хардверских платформи а репродукција је трајала више од 40 минута.

⁴⁰ У овом моменту претрага „Elon Musk“ даје 274 000 000 података (22. 2. 2024).

као у архаичним представама, већ одбацивањем тела, које је основни људски проблем и препрека не само бесмртности већ и измештању људских бића с планете Земље.

Једна од најватренијих и најутицајнијих заговорница преноса можданих података у дигиталну форму јесте Мартине Ротблат (Martine Rothblatt), америчка трансродна правница, оснивачица биотехнолошке компаније United Therapeutics Corporation, која развија нове технологије производње органа, и корпорације Terasem Movement Foundation, која истражује могућност да се креира компјутерска свест аналогна људској, комбиновањем комплетних података о конкретної особи (енг. *mindfile*) и одговарајућег софтвера (енг. *mindware*). У утицајној студији *Virtually Human: The Promise and The Peril of Digital Immortality* (2014) детаљно је описано како је замишљено клонирање ума, како ће то омогућити људима да живе вечно и које ће то импликације имати на друштво. Идеје се уклапају у шири контекст трансхуманистичких стремљења, која имају и значајне економске аспекте. У Alcor Life Extension Foundation (Скотсдејл, Аризона) налазе се канистери од нерђајућег челика испуњени течним азотом на константној температури од -196° целзијуса, који су „најхладнији ковчежи на планети“. Када неки члан Фондације умре, тело се припрема за крионизацију, хлади до тачке у којој кисеоник није неопходан да би органи функционисали и главом надоле ставља у канистер, где може остати деценијама или вековима. Трошкови замрзавања и чувања тела су двеста хиљада долара по особи (Solomon et al. 2015: 111–112). Један од чланова одбора Алкора, Саул Кент (Saul Kent), замрзао је главу своје мајке у нади да ће једног дана бити направљено ново тело за њу. Кент верује да ће људи, када се савлада техника одмрзавања,

imati moći daleko veće od Supermena. Moći ćete da promenite svoje telo kao što ćete menjati svoju odeću. U budućnosti, ljudi će moći da imaju više od jednog tela. Mozak neće morati nužno da bude u

vašem telu. Mogli biste imati adaptacije, kao privremeno manje telo. Do kraja dvadeset prvog veka možda će biti više razlika između nas i ovakvih kakvi smo sada nego između nas i majmuna... bićemo nova vrsta (Исто: 114).

Мичио Каку (Michio Kaku), међутим, наводи да се феномен замрзавања и одмрзавања животиња у поларним областима захваљујући изузетном проценту глукозе у крви која чини да се смањи температура мржњења крви и одрже виталне функције тренутно не може поновити код људи јер одговарајући „анти-фриз“ није пронађен,

што није спречило предузетнике да [hibernaciju] prerano reklamiraju kao način da se prevари смрт. Тврде да се људима са смртоносним болестима могу замрзнати тела по прилично високој цени, да би их касније оживели. (...) Међутим, нема nijедног експерименталног доказа у прилог успешности тог процеса (Kaku 2018: 176).

Оно што у контексту паралеле с фолклорним осмишљавањем вечности привлачи пажњу јесте идеја да ће ум пребачен у дигиталну форму наставити да учествује у породичном животу и друштвеним дешавањима на начин на који је то чинила и телесно присутна особа:

За разлику од бака и дека из прошлости, уверена сам да ће потенцијал да останем повезана са својом породицом и генерацијама које следе бити доступан и скоро безграничан (...) захваљујући корацима у софтверској и дигиталној технологији и развоју све софистициранијих форми вештачке интелигенције, ти и ја ћемо моћи да имамо сталну везу са нашим породицама: да размењујемо сећања са њима, разговарамо о њиховим надама и сновима, да делимо с њима радости празника, одмора, смене годишњих доба и све остало што иде уз породични живот – и

добро и лоше – дуго након што се наше месо и кости претворе у прах. (...) Сајберсвест ће по први пут особи учинити могућим да живи у некој врсти техно-бесмртности *заувек у њавом свету* (Rothblatt 2014: 9–10, 283).

Џени Хјуберман (Jenny Huberman) ову дигиталну, техно-вечност позиционира у оквире симболичке бесмртности, указујући притом на важну чињеницу да је овако осмишљена бесмртност заправо покушај фиксирања садашњости, а не пројекција сопства у будућност.⁴¹ Вечитим присуством у животу потомака – чак и када се занемари гротескна слика породичног окупљања која се добија у перспективи од пар стотина, да не говоримо о хиљадама година или вечности – укидају се природни циклуси умирања и рађања, и фаворизује актуелни систем вредности и мишљења на рачун мена у сферама свести, знања и идеологија. Довољно је замислити да се револуција клонирања ума одиграла у антици и да су у актуелном сајбер простору присутни сви модели мишљења са свих меридијана од трећег миленијума пре нове ере до данас с подједнаким правом на „саветовање“ потомака. Бити присутан „заувек у правом свету“ егoистична је (тренутно и веома профитабилна) амбиција,⁴² која је у митско-фолклорном моделу света препознавана као вампиризам. Покојник који у животу заједнице учествује активно, на начин сличан живима, у свим архаичним културама сматран је за крајњу опасност. Вечни живот је по дефиницији супресија живота, који је могућ само на рачун смрти. Метафорично речено – неко увек мора да стари, макар то била слика. Чини се да се управо у јукстапозицији с

⁴¹ “Paradoxically, therefore, in terms of its temporal orientation, this route to immortality is less about imaginatively pro-j ecting one’s self into the future than doggedly preserving the present” (Huberman 2017: 6).

⁴² Трошкови замрзавања и чувања тела су око двеста хиљада долара по особи, а само главе и мозга од осамдесет хиљада долара навише (Solomon et al. 2015: 112–113).

трансхуманистичким идејама клонирања ума назиру најдубљи антрополошки разлози ове цивилизацијске константе.

Иако тема овог рада нису текстови савремене књижевности, навешћемо пар примера из модерне прозе који показују да је и у њима – као и у фолклорним наративима – страх од вечности знатно дубљи од страха од смрти, мада се тематизују други проблемски аспекти бесмртности. Први је чувена метафора „вечите супе“ (нем. *Ewigkeitssuppe*) Томаса Мана из *Чаробној бреја* (1924), која отеловљује идеју неминовне поновљивости догађаја и утисака у великом временском луку и депресивне досаде која прати вечност: „Облици времена ти се губе, мешају један с другим, и што ти се укаже као прави облик времена и битисања, јесте непокретна садашњица у којој ти вечито доносе супу“ (Ман 2006: 185). Варијацију теме срећемо у роману *Лејенде о несћанку* (2012) Мирјане Детелић, у коме доркаси, езотерици који су у петом веку пре нове ере открили камен мудрости, тајну путовања кроз време и тајну вечног живота, након пар миленијума и низа проживљених живота у свим епохама – желе једино да „пређу на нови ниво“: „То је наша једина шанса да се одлепимо и кренемо даље, за чиме у овом času сви подједнако чежњемо“ (Detelić 2012: 68). Бесмртност у људском свету доживљава се као досада коју је потребно прекинути⁴³ и као тежак усуд и казна за неразумну жељу вечног живота:

„O jadni, jadni dorkasi. Izabrali ste strašnu sudbinu. Ono čemu ste se nadali ne možete dobiti, ne preko reda. Ostavši večno u ovom obliku, ostajete zauvek u istom stadijumu razvoja i ne možete ići dalje, po redu. Ali mi ne želimo da patite više nego što mora biti i daćemo vam mnoge

⁴³ „Kad smo se našli zarobljeni između neba i zemlje, ništa nam drugo nije moglo razbiti dosadu tako dobro kao sticanje znanja: svaki novi život davao nam je pogled na istu stvar iz neznatno drukčijeg ugla, sve dok na kraju ne bismo sastavili pun krug i – kao da gledamo kajzer panoramu – znali precizno svaku sliku sa kalema“ (Detelić 2012: 69).

utehe. Vaš kristal je čudesan za uslove u kojima je nastao, ali je zapravo primitivan. Mi ćemo mu povećati mogućnosti ali vam nećemo reći kako. Tako ćete imati šta da istražujete sve ove duge i duge cikluse dok ne dođe čas vašeg iskupljenja (...)“ Tako su oni nas videli, kao problem, i posle svih ovih godina više ne mogu reći da ne razumem. Danas, za dva milenijuma pametniji, mislim da smo još dobro prošli (Исто).

На сасвим други начин идеју о вечитом присуству разобличавао је Жозе Сарамаго, у сатирично-филозофском роману *Смрт и њени хирови* (2005). У овом интригантном остварењу португалског нобеловца описују се збивања у имагинарној држави у којој једне новогодишње ноћи људи престају да умиру. Након почетног усхићења што су се коначно домогли бесмртности, поданици те државе, као и државне институције, почињу да увиђају последице овог мистериозног „бенефита“. Како људи нису престали и да старе, особе у стању „обустављеног живота“ прете да у врло кратком периоду инфлацијом блокирају функционисање болница и домова за стара лица, што у перспективи води настанку гротескних мегалополиса:

(...) lek, osim stručnijeg mišljenja, bio bi umnogostručiti broj domova blaženog sumraka života, ne kao do sada, koristeći zgrade i manje palate koje su znale i za bolja vremena, već tako što će se iz temelja podizati velike zgrade, u obliku pentagona, na primer, ili vavilonske kule, knoskog lavirinta, i to prvo naselja a zatim gradove, nakon toga metropole ili, grubo rečeno, groblja živih gde bi se nesrećna i neodložna starost negovala kako bog zapoveda, ko zna do kad jer njihovi dani ne bi bili odbrojani. (Saramago 2011: 26)

Након неког времена, људи почињу да прижељкују смрт, а решење за необичан демографски удар у врло кратком року проналази мафија, која, у договору са државним институцијама, за становиту новчану надокнаду организује шверц насмрт болес-

них преко границе, у просторе где се још увек умире, и њихов илегални укуп (Делић 2019: 36). Концепт фиктивног света Сарамаговог романа разликује се од трансхуманих (фиктивних) концепата утолико што дигитализовани ум не заузима физички простор и што клонирање ума управо подразумева превладавање телесних ограничења – старења, болести, немоћи – која су у темељима Сарамагове гротескне визије меганекропола. Разлика, међутим, није суштинске природе, јер се и виртуелни свет у перспективи коју нуди вечност лако може замислити као „густо“ гробље вечноживећих датотека из неких далеких времена. Математички прорачуни показују да се, у случају ограниченог универзума, у вечности, која је јако дуга, ствари морају бесконачан број пута понављати, и да је вероватноћа да ће се на основу броја постојећих честица у универзуму ствари, ма како невероватне, дешавати и понављати 118. степен од 10^{10} .⁴⁴

Закључак

Све до друге половине 20. века наративи о будућности човечанства нису укључивали модерну технологију, интеракцију с компјутерима и вештачком интелигенцијом нити синтезу органског и неорганског света. Имагинација се ограничавала на широк спектар природних катастрофа (Garrison 1978: 66–71), које су, помало неочекивано, далеко драматичније сагледаване у (псеудо)научној палеореконструкцији него у визијама видовитих. На основу великог броја геолошких, археолошких и климатских података Имануел Великовски реконструисао је прошлост Земље у великом временском распону, сматрајући да је планета перманентно пролазила кроз катаклизме глобалних размера, којима су узроци били екстратерестијални; да су се неке од тих

⁴⁴ https://www.youtube.com/watch?v=ATHvOdyw_UQ, приступљено 3. 1. 2024.

катастрофа одиграле у историјско време, пре само неколико хиљада година, узрокујући, примера ради, пропаст Минојског и Средњег египатског краљевства; и да би се слични сценарији могли очекивати и у будућности. Да парафразирамо Шлегела – палеонтолог је постао уназад окренути пророк.⁴⁵ Великовски је указао на издизање равних масива и пермутацију вертикалних слојева Земљине коре у прошлости, и, што је са становишта митских наратива далеко занимљивије, дао бројне индиције да је планету у давном периоду задесио глобални потоп: кости китова пронађене су у Мичигену и на планинским врховима; нилских коња у пећинама на узвишицама Енглеске; слонова и носорога у Сибиру; остаци морских и копнених животиња, као и оних које настајују тропске и поларне климатске зоне пронађени су у заједничким мегагробницама на узвишицама такође; трагови на кожи мамута пронађених у стратусима Сибира показују знаке смрти услед гушења, по свој прилици у води; огромне количине насилно и ситно изломљених костију бројних животињских врста пронађене су измешане са стењем у пукотинама широм планете;⁴⁶ у кречњачком слоју у околини Париза пронађено је преко осамсто врста морских шкољки, док су у слоју испод кречњака детектоване кости крокодила и корњача; у пећини у близини Пекинга пронађене су изломљене кости седам особа од којих су неке припадале кинеском, а неке меланезијском и ескимском типу, измешане с остацима животиња из тундри, степа и џунгли; велики комади стена пореклом из Скандинавије пронађени су у Карпатима, Британији, Немачкој, Француској, делови финског каменог масива у Русији на Дону; „лутајуће громаде“ пронађене су

⁴⁵ „Историчар је уназад окренути пророк“ (Радић 2000: 9).

⁴⁶ Очуване су оштре ивице прелома, без трагова утрза (који би упућивали на животињски лов), врсте које су се нашле на истом месту припадају различитим климатским зонама. Претпоставка је да су бежећи у пећине и процепе животиње биле затрпане и смрвљене налетима огромне количине воде и стења које су таласи носили бришући све пред собом.

у великом броју и на америчком тлу итд. (Velikovsky 1977). Подаци указују на наглу и планетарну катаклизму у којој је нестао највећи део дотадашњег живог света, а неживи драстично изменио изглед. Упечатљиве слике реконструисаних катаклизми – урагани глобалних магнитуда, збрисане шуме, гигантски таласи који се крећу од једног до другог пола, земљотреси, вулканске ерупције, кључајућа мора и битуменске кише, језера која се претварају у пустиње и издизања морског дна, облаци дима и прашине који заклањају Сунце и укидају временске оријентире, људи и животиње у бегу на узвишице и у пећине, где их, опет, чека језива смрт (Исто: 236–237) – присутне су и у пророчанствима, међу којима је вероватно најпознатије Нострадамусово, које предвиђа потоп и универзалну реконфигурацију терена: „Догодиће се у месецу октобру велики преокрет (upheaval), такав да ће сви помислити да је Земља изгубила свој природни курс и уронила у вечиту таму“ (Garrison 1978: 68) – док је у новије доба слична збивања најављивао Едгар Кејси (Edgar Cayce) релативно прецизно (али погрешно) датирајући израњање Атлантиде (1968/69), разарање америчких градова земљотресима, потапање атлантске обале (1978/80) и потонуће делова Јапана, геолошке промене у јужном Пацифику и Медитерану, померање Земљине осе с катаклизмичним климатским последицама (2001) (Исто: 44, 67–68).

Интересантна је у овом контексту чињеница да се један од осведочених катаклизмичних модела – глобално замрзавање – практично не појављује у наративима с профетским амбицијама.⁴⁷ Последње ледено доба, у току којег је изумро велики проценат живих врста, окончало се пре само дванаест хиљада година, након чега се људска врста, и сама доведена до ивице истребљења, размножила, глобално раширила и досегла изузетан цивилизацијски ниво. Ми живимо у интергласијалном периоду.

⁴⁷ Мотив је, међутим, заступљен у научнофантастичној литератури, за шта је на српском говорном подручју репрезентативан роман *Зумуру* Ивана Срдановића (2010).

Претпоставка је да ће за педесетак хиљада година Земља опет бити под ледом.⁴⁸ Ова слика није део прошлих и савремених пророчких визија, али је могуће да усмена предања која тематизују нестанак „старог народа“ у Босни због вишегодишњег снега⁴⁹ носе трагове сећања на време када се добар део планете налазио под осамсто метара дебелим покривачем замрзле воде. У конкретном случају свакако би требало имати на уму могућност да су дати мотиви засновани на типском алтернирању непогода када је о „последњим временима“ реч (вишегодишњи снег аналоган је вишегодишњој суши, снег на Илиндан сигнал је космичких поремећаја) и на реалном климатско-географском искуству, али не би требало занемарити могућност да би се могло радити и о активирању архетипа.

До ступања у хајтек еру пророчанства су се заснивала на искуствима култура у оквиру којих су пророци живели и предвиђали и, могуће, на траговима искустава наших прапредака. Колико год фантастична, и библијска есхатологија слике је црпила из идеалне пројекције колективне, самим тим и реално постојеће имагинације (досезање раја, који је замишљан по мери људских уживања и људских представа о блаженству). Ниједно пророчанство нити виђење будућности настало до половине 21. века не предвиђа да ће нестати хендикепираних јер ће неуроимпланти надокнадити импулсе које оштећени органи не шаљу мозгу: слепи ће прогледати, глуви стећи способност да разазнају звуке, протезе ће заменити физичка оштећења, неуроимпланти повећати интелигенцију.⁵⁰ Ниједно пророчанство није

⁴⁸ Емитовање угљен-диоксида и глобално загревање планете померају предвиђања даље у будућност.

⁴⁹ „Грци су одавде побегли на Илиндан, снијег био нападо“; „Раније су овдје у Зелињи живјели Маџари. Додијале им хладне године, ђе је настало вријеме да није било љета, све су кише и снијег падали. И онда су они одступили у своје топлије крајеве“ (Палавестра 2003: 131–132).

⁵⁰ Курцвајл управо то сматра једним од бенефита развоја компјутера и технологије: “The prevalence of highly intelligent visual navigation devices

постулирало антропоцен који живимо, нити, супротно њему, постантропоцентричну еру и нивелисање моћи и права човека, животиња, биљака и машина. Ниједно није посегло за идејом клонирања ума и сингуларитета, када би машине досегле свест, а људска врста била интегрисана с неорганском интелигенцијом и комплетним органским и неорганским животом у Сунчевом систему, измењени до непрепознатљивости и апсорбовани од мегамреже, што су предвиђања Реја Курцвајла, иначе склоног радикалним идејама: „Керцвејл предвиђа и час у далекој будућности када ће роботи претварати атоме Земље у рачунаре. На крају ће сви атоми Сунца и Сунчевог система бити апсорбовани у ову величанствену машину која мисли“ (Каку 2018: 121).⁵¹

Један од ретких мотива које класична пророчанства деле са данашњим предвиђањима будућности и напорима науке и великих корпорација (Илон Маск, Ричард Брансон, Џеф Безос) јесу свемирска путовања и тераформирање Марса (Исто: 58–89), што се на дубљем семантичком нивоу да објаснити вишемиленијумском астролошком загледаношћу људске врсте и интензивним учешћем ове планете у симболичким конструктима култура. Нова стварност донела је, међутим, и нове есхатолошке сценарије,

for the blind, speech-to-print display devices for the deaf, nerve stimulation, intelligent orthotic prosthetics for the physically disabled, and a variety of neural implant technologies has essentially eliminated the handicaps associated with most disabilities. Sensory-enhancement devices are in fact used by most of the population” (Kurzweil 1999: 162).

⁵¹ У чувеној књизи о духовним машинама (spiritual machines) Курцвајл наводи како су и неки скептични ставови скоријег датума према технологији и улози машина у људском животу и мишљењу брзо дисквалификовани праксом: “The telephone has too many shortcomings to be seriously considered as a means of communication” (Western Union executive, 1876); “Heavier-than-air flying machines are not possible” (Lord Kelvin, 1895); “Computers in the future may weigh no more than 1.5 tons” (Popular Mechanics, 1949); “640,000 bytes of memory ought to be enough for anybody” (Bill Gates, 1981); “The Internet will catastrophically collapse in 1996” (Robert Metcalfe) и сл. (Исто: 121).

који коегзистирају са старима, како онима чија су предвиђања апокалиптична тако и онима која судбину *homo sapiensa* сагледавају у утопистичким визијама. Као константа се ипак препознаје опсесивна људска загладаност у будућност и опсесивно бављење питањима старења и смрти, као и подложност профетичког дискурса манипулацијама – политичким, идеолошким, економским или психолошким – у зависности од актуелних потреба оних који контролишу дистрибуцију информација и имају моћ да их употребе у сопствене сврхе, а оне могу бити врло различите по намери и последицама.

Извори

- Б – *Народне њјесме из сѣтаријих, највише ѣриморских зайиса*. Сабрао и на свијет издао Валтазар Божишић. *Књига ѣрва са расѣравом о „буѣтариѣицима“ и с рјечником*. Београд: Гласник Српског ученог друштва, 1878.
- Вук II – *Срѣске народне њјесме*. Скупио их и на свијет издао Вук Стеф. Караѣић. *Књига груја у којој су њјесме јуначке најсѣтарије*. У Бечу, у штампарији јерменскога манастира, 1845. *Сабрана дела Вука Караѣића* 5. Београд: Просвета, 1988.
- Вук III – *Срѣске народне њјесме*. Скупио их и на свијет издао Вук Стеф. Караѣић. *Књига ѣрећа у којој су њјесме јуначке средњѣјех времена*. У Бечу, у штампарији јерменскога манастира, 1846. *Сабрана дела Вука Караѣића* 6. Београд: Просвета, 1988.
- ЕР – *Ерланѣнски рукоѣис сѣтарих срѣскохрваѣјских народних ѣесам*. Издао Герхард Геземан. Ср. Карловци: Српска краљевска академија, 1925.
- Ѣтимолоѣический словарь Крылова*, <https://gufo.me/dict/krylov/%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%80%D0%BE%D0%BA>), приступљено 12. 12. 2023.
- Ман, Томас. *Чаробни бреј*. Београд: Новости, 2006.
- Палавестра, Влајко. *Хисѣоријска усмена ѣредања из Босне и Херѣѣовине*. Београд: Српски генеалошки центар, 2003.

- Detelić, Mirjana. *Legende o nestanku*. Beograd: Tardis, 2012.
- Kaku, Mićio. *Budućnost čovečanstva: teraformiranje Marsa, međuzvezdana putovanja, besmrtnost i naša sudbina izvan planete Zemlje*. Smederevo: Heliks, 2018.
- Kelly, Kevin. "Nerd Theology". *Technology in Society*, 21/4 (1999): 387–392, https://kk.org/mt-files/writings/nerd_theology.pdf, приступљено 4. 3. 2024.
- Kurzweil, Ray. *The Age of Spiritual Machines. When Computers Exceed Human Intelligence*. London: Viking, 1999, <https://jimdo-storage.global.ssl.fastly.net/file/afff560e-b5bf-43df-8a7b-061dfd4e08d3/THE AGE OF SPIRITUAL MACHINES WHEN COMPU.pdf>, приступљено 3. 4. 2024.
- Harari, Juval Noa. *Homo deus: kratka istorija sutrašnjice*. Beograd: Laguna, 2018.
- Merriam-Webster Online Dictionary, <https://web.archive.org/web/20120413191838/http://mw1.m-w.com/dictionary/prophet>, приступљено 2. 3. 2024.
- O’Gieblyn, Megan. "Ghost in the Cloud. Transhumanism’s simulation theology", <https://www.nplusonemag.com/issue-28/essays/ghost-in-the-cloud>, приступљено 11. 2. 2024.
- Rothblatt, Martine. *Virtually Human: The Promise and the Peril of Digital Immortality*. New York: St. Martin’s Press, 2014.
- Saramago, Žoze. *Smrt i njeni hirovi*. Beograd: Laguna, 2011.
- Solomon, Sheldon, Jeff Greenberg and Tom Pyszczynski. *The Worm at the Core. On the Role of Death in Life*. New York: Random House, 2015.
- Srdanović, Ivan. Zumuru. Beograd: I. Srdanović, 2010.

Интернет извори

- <https://www.novosti.rs/vesti/naslovna/reportaze/aktuelno.293.html:341001-Odali-pocast-baba-Vangi>, приступљено 22. 1. 2024
- <https://forum.krstarica.com/threads/hronike-iz-buducnosti-paul-amadeus-dienach.961558/>, приступљено 1. 12. 2023.
- <https://zanimljivostidana.com/zanimljivosti/bio-u-komi-a-njegova-svest-usla-u-telo-coveka-iz-3906-godine.html>, приступљено 1. 12. 2023.
- <https://forum.krstarica.com/threads/hronike-iz-buducnosti-paul-amadeus-dienach.961558/>, приступљено 23. 12. 2023.

- <https://www.youtube.com/watch?v=HP9CLEOnBb8>, приступљено 2. 2. 2024.
- <https://www.b92.net/biz/vesti/srbija/zima-koja-dolazi-bice-za-neke-najteza-u-poslednjih-70-godina-2154966>, приступљено 14. 11. 2023.
- <https://www.nplusonemag.com/issue-28/essays/ghost-in-the-cloud>, приступљено 22. 2. 2024.
- <https://www.blic.rs/vesti/beograd/preti-nova-epidemija-a-nije-virus-lekari-zabrinuti-ovo-su-simptomi-posle-kojih-se/sdhtre0>, приступљено 14. 11. 2023.
- https://www.kurir.rs/vesti/drustvo/3505135/ljudi-da-li-je-ovo-normalno-narednih-dana-narandzasti-meteo-alarm-pogledajte-ocekivane-temperature-oglasio-se-rhmz?utm_source=kurir&utm_medium=mostread_carousel&utm_campaign=adria_internal, приступљено 16. 9. 2021.
- https://www.kurir.rs/vesti/drustvo/3505135/ljudi-da-li-je-ovo-normalno-narednih-dana-narandzasti-meteo-alarm-pogledajte-ocekivane-temperature-oglasio-se-rhmz?utm_source=kurir&utm_medium=mostread_carousel&utm_campaign=adria_internal, приступљено 16. 9. 2021.
- <https://www.rts.rs/lat/magazin/tehnologija/5292718/vestacka-inteligencija-cetbot-biolosko-oruzje.html>, <https://www.blic.rs/vesti/svet/iz-ledene-dubine-nam-preti-kataklizma-strahuje-se-da-ce-bit-smrtonosne-bolesti-biti/57zvxe>, <https://www.info-ks.net/vijesti/5356/strahuje-se-da-263e-vulkan-katla-pretvoriti-dan-u-no263-u-evropi>, <https://twitter.com/bbcnasrpskom/status/1439912220696006659>, приступљено 15. 11. 2023.
- <https://stil.kurir.rs/lifestyle/167993/jezivo-predvidjanje-nostradamusa-za-2022godinu-glad-rat-i-oskudica> (20. 10. 2022), приступљено 16. 1. 2024).
- https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_dates_predicted_for_apocalyptic_events, приступљено 12. 2. 2024.
- <https://www.youtube.com/watch?v=9jkRcrM6XKA>, приступљено 22. 10. 2023.
- https://www.youtube.com/watch?v=tQd_5as_cMY, приступљено 5. 4. 2024.
- <https://www.youtube.com/watch?v=DmqSYgM8QHc>, приступљено 3. 4. 2024.

<https://www.youtube.com/watch?v=qc4v7AvqigU>, приступљено 5. 4. 2024.
https://www.youtube.com/watch?v=tQd_5as_cMY, приступљено 5. 4. 2024.
<https://www.youtube.com/watch?v=Wz8SoVcN154>, приступљено 5. 4. 2024.
<https://www.youtube.com/shorts/3MGzyte9Msk>, приступљено 5. 4. 2024.
<https://www.youtube.com/shorts/ONqT-4G7TKk>, приступљено 3. 2. 2024.
<https://www.youtube.com/watch?v=J3klw7jXxL0>, приступљено 22. 2. 2024.
<https://www.youtube.com/shorts/p3mAK3cODc4>, приступљено 22. 12. 2023.
<https://web.archive.org/web/20110724222249/http://metaverse.acidzen.org/2007/serbia-entering-second-life>, приступљено 11. 2. 2024.
https://www.youtube.com/watch?v=ATHvOdyw_UQ, приступљено 3. 1. 2024.

Литература

- Антонијевић, Драгана. „’Окултна историја’: предсказања и веровања о српским владарима и знаменитим догађајима у 19. веку“. *Годишњак за друшћивену истјорију*, 7/1 (2000): 1–22.
- Делић, Лидија. „Грбови као градови“. У: Д. Бошковић (ур.). *Гробља. Књижевнo-културна материјализација смрти*. Крагујевац: Филолошко-уметнички факултет, 2019, 29–40.
- Делић, Лидија. „Прогноза за времето: от епичнија ’крај на света’ до апокалипсиса днес“. *Българиски фолклор*, 48/2 (2022): 265–280.
- Делић, Лидија. „Усмени фолклор – имажинирана трансхуманост“. У: *Питанја књижевности у доба транс- и постхуманизма*. Београд: Институт за књижевност и уметност, 2024. (у штампи).
- Ђорђевић, Радомир. „Пјер Тејар де Шарден – теолог, философ, научник“. *Теме*, 28/4 (2004): 317–323.
- Ђурић, Драгана. „Народна веровања и предања о одређивању судбине у Шумадији“. *Годишњак Кашеде за српску књижевност са јужно-словенским књижевностима*, 10 (2015): 161–171.
- Лома, Александар. *Пракосово. Словенски и индоевропски корени српске епике*. Београд: Центар за научна истраживања САНУ и Универзитета у Крагујевцу, Балканолошки институт, 2002.

- Милошевић Ђорђевић, Нада. „Структура предања и приповедака о прорицању судбине при рођењу“. У: *Зборник радова XIII конгреса фолклористи Југославије*. Скопје, 1968, 339–344.
- Милошевић Ђорђевић, Нада. *Од бајке до изреке. Обликовање и облици српске усмене йрозе*. Београд: Друштво за српски језик и књижевност Србије, 2000.
- Перић, Драгољуб. „Бог и срећа јуначка (веровања у судбину, срећу и вишу силу у Вуковим записима српске усмене епике)“. У: Д. Бошковић (ур.). *Српски језик, књижевност, уметност*. Зборник радова са VI међународног научног скупа одржаног на Филолошко-уметничком факултету у Крагујевцу (28–29. X 2011). Књига II. Бој. Крагујевац, 2012, 53–72.
- Перић, Драгољуб. *Поейника времена српских усмених ейских йесам*. Нови Сад: Академска књига, 2020.
- Раденковић, Љубинко. „Народна предања о одређивању судбине: словенске паралеле“. У: С. Самарџија, М. Детелић (ур.). *Жива реч*. Београд: Балканолошки институт САНУ, Филолошки факултет универзитета у Београду, 2011, 511–534.
- Радић, Радивој. *Сйрах у йозној Византији: 1180–1453*. Књ. 1. Београд: Стубови културе, 2000.
- Радуловић, Немања. „Симболички снови у усменој епици“. *Књижевна историја*, 35/119 (2003): 25–46.
- Радуловић, Немања. „Приповетка о богатшу и његовом зету (ATU 930)“. У: С. Самарџија (ур.). *Ликови усмене књижевности*. Београд: Институт за књижевност и уметност, 2010, 239–300.
- Чажкановић, Веселин. *Сйара српска релијија и мийологија*. Београд: СКЗ, БИГЗ, Просвета, Партедон, 1994.
- Alexander, Brian. *Rapture: How Biotech Became the New Religion*. New York: Basic Books, 2003.
- Altheid, David L., Sam R. Michalowski. “Fear in the News. A Discourse of Controle”. *The Sociological Quarterly*, 40/3 (1999): 475–503.
- Altheide, David L. *Creating Fear. News and the Construction of Crisis*. New York: Aldine De Gruyter, 2002.
- Arsenijević, Miloš. *Vreme i vremena*. Beograd: Dereta, 2003.
- Aupers, Stef, Dick Houtman. *Religions of Modernity: Relocating the Sacred to the Self and the Digital*. Leiden: Brill, 2010.

- Barbour, Ian G. *Religion and Science: Historical and Contemporary Issues*. San Francisco: HarperCollins Publishers, 1997.
- Benedikt, Michael. "Introduction". In: M. Benedikt (ed.). *Cyberspace: First Steps*. Cambridge: Massachusetts: London: MIT Press, 1991, 1–26.
- Cap, Piotr. *The Language of Fear. Communicating Threat in Public Discourse*. London: Palgrave Mcmillan, 2017.
- Davison, Scott A. "Prophecy". *Stanford Encyclopedia of Philosophy*, <https://plato.stanford.edu/entries/prophecy/#Rel>, приступљено 3. 10. 2023.
- Delio, Ilija. "Transhumanism or Ultrahumanism? Teilhard de Chardin on Technology, Religion and Evolution". *Theology and Science*, 10/2 (2012): 153–166.
- Farman, Abou. "Mind out of place". *Journal of the American Academy of Religion*, 87/1 (2019): 57–80.
- Furedi, Frank. *Politics of Fear. Beyond Left and Right*. London: Continuum, 2005.
- Furedi, Frank. *Culture of Fear Revisited*. London: Continuum, 2007.
- Garrison, Omar. *Encyclopedia of prophecy*. Secaucus: Citadel Press, 1978, <https://archive.org/details/encyclopediaofpr00garr/page/72/mode/2up?view=theater>, приступљено 3. 4. 2024.
- Geraci, Robert. *Apocalyptic AI: visions of heaven in robotics, artificial intelligence, and virtual reality*. Oxford: Oxford University Press Inc., 2010.
- Giro, Pjer. *Semiologija*. Zemun: Biblioteka XX vek; Beograd: Plato, 2001.
- Glassner, Barry. *The Culture of Fear: Why Americans Are Afraid of the Wrong Things*. New York: Basic Books, 2018.
- Harrison, Peter and Joseph Wolyniak. "The History of "Transhumanism"". *Notes and Queries*, 62/3 (2015): 465–467.
- Huberman, Jenny. "Immortality transformed: mind cloning, transhumanism and the quest for digital immortality". *Mortality*, 23/1 (2018): 50–64.
- Jones, Ben. *Apocalypse without God: Apocalyptic Thought, Ideal Politics, and the Limits of Utopian Hope*. Cambridge: Cambridge University Press, 2022.
- Radulović, Nemanja. "The Feminine Imaginarium in Traditional Legends about Fate (The Predestined Death – ATU 934)". *Studia Mythologica Slavica*, 18 (2015): 63–79.
- Soulen, Richard N. and Kendall R. Soulen. *Handbook of Biblical Criticism*. Louisville – Kentucky: Westminster John Knox Press, 2001, <https://>

archive.org/details/handbookofbiblic0000soul_j8z4/page/162/mode/2up?view=theater, приступљено 3. 4. 2024.

Stajić, Mladen. *Proročanstva i prekognicija – od kulturne konstrukcije vremena do političke upotrebe*. Doktorska disertacija. Beograd: Filozofski fakultet, 2015.

Valtchinova, Galia. "State Management of the Seer Vanga. Power, Medicine, and the 'Remaking' of Religion in Socialist Bulgaria". In: B. R. Berglund, B. Porter-Szucs (eds.). *Christianity and Modernity in Eastern Europe*. Budapest: New York: Central European University Press, 2010, 245–267.

Velikovsky, Immanuel. *Earth in Upheaval*. New York: Pocket books, 1977.

Lidija Delić

SPEAKING ABOUT THE FUTURE—BETWEEN IMAGINATION, SCIENCE, AND MANIPULATION: POSTHUMANIST PREDICTIONS

Summary

The paper analyzes the prophetic discourse in a wider (etymological) sense—as speaking about the future (*fore-tell* 'to say something prior to'), with the focus on the modern media presentation of the events awaiting mankind in the near or more distant future. The vitality of the apocalyptic and utopian narrative model has been pointed out, but also the modifications brought about by the new technological and media environment. It has been shown that alongside the "classic" forms of catastrophes (tectonic disturbances, comet impact, famine, pandemics, and the like) new forms of threat emerge (the supremacy and aggression of machines, the disappearance of mankind), which simultaneously figure as a new form of utopia. The translation of brain activity into the files which are not prone to ageing (*back up*), unrestrained by matter speed limit (intergalactic dislocation) and globally linked to organic and inorganic matter (*mind cloning, interbrain net*) have been considered as a possibility of transcending mortality and

also as a special type of attaining eternal perfection, revealing an analogy with religious platforms, the New Testament concept of Heavenly Jerusalem in particular.

Keywords: time, future, foretelling, prophetic discourse, fear, death, eternity, apocalypse, transhumanism/posthumanism